

Kult ličnosti Josifa Visarionoviča Staljina

Lekić, Vedrana

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:412992>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij hrvatskog jezika i književnosti i povijesti

Vedrana Lekić

Kult ličnosti Josifa Visarionoviča Staljina

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Domagoj Tomas

Osijek, 2019.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest

Preddiplomski studij hrvatskog jezika i književnosti i povijesti

Vedrana Lekić

Kult ličnosti Josifa Visarionoviča Staljina

Završni rad

Humanističke znanosti, povijest, hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentor: doc. dr. sc. Domagoj Tomas

Osijek, 2019.

Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

Obveza je studenta da donju Izjavu vlastoručno potpiše i umetne kao treću stranicu završnog odnosno diplomskog rada.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum

17.09.2019.

vedrana Lekić 01222233902
ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Poznato je da je 20. stoljeće obilježeno totalitarnim režimima diljem cijele Europe, kako u Jugoslaviji, Njemačkoj, Italiji, tako i u Sovjetskom Savezu. U ovom radu kao glavni predstavnik Sovjetskog Saveza našao se Josif Visarionovič Staljin, oko kojega je stvoren kult ličnosti. Kroz rad govorit će se o njegovim crtama ličnosti te uzrocima koji su ga oblikovali kao osobu i izgradili njegov karakter. Sam pojam kulta ličnosti i njegove karakteristike biti će obrađene u ovom radu na primjeru Staljina. Također, ujedno rad će sadržavati i sve uzroke, povode i posljedice Staljinova kulta u Sovjetskom Savezu. Nadalje, Staljinov kult uspoređuje se s još jednim kultom koji je bio izražen u to vrijeme - kultom Adolfa Hitlera. Komparacija tih dvaju kultova dat će uvid u karakteristike pojedinačnih kultova, odnos i ulogu u narodu te će biti prikazane glavne sličnosti i razlike spomenutih kultova. Na kraju biti će obrazložena važnost Staljinova kulta za Sovjetski Savez te kakve je on posljedice imao za budućnost same države.

Ključne riječi: Staljin, kult ličnosti, Sovjetski Savez

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Pojam kulta ličnosti.....	2
3. Staljinov život prije dolaska na vlast Sovjetskog Saveza	3
3.1. Podrijetlo	3
3.2. Djetinjstvo	4
3.3. Mladost.....	4
4. Staljinov uspon i dolazak na vlast.....	6
5. Osnovne karakteristike Staljinova kulta ličnosti	7
5.1. Nastanak Staljinova kulta.....	7
5.2. Staljin-predmet obožavanja.....	8
5.3. Plakati kao sredstvo Staljinove propagande.....	9
5.4. Javni nastupi	10
5.5. Staljinov kult u književnosti.....	10
6. Komparativna analiza Hitlerove i Staljinove diktature i kulta ličnosti	12
6.1. Sličnosti.....	12
6.2. Razlike	14
7. Staljinova smrt i kraj velikog razdoblja za Sovjetski Savez	15
8. Zaključak	16
9. Popis literature	17

1. Uvod

Cilj ovog završnog rada bio je preciznije i detaljnije se upoznati s Josifom Visarionovičem Staljinom kao osobom i kultom ličnosti koji je oko njega stvoren. Također, govorit će se i o njegovoj vladavini i političkom sustavu koji je oblikovan u to vrijeme. Poznato je, kada se govori o 20. stoljeću, da je ono bilo obilježeno totalitarnim režimima i njihovim utjecajem na razvoj država te da su u to vrijeme postojali kultovi ličnosti koji su bili izgrađeni oko svojih diktatora, kako u Njemačkoj, Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji, Italiji pa tako i u Sovjetskom Savezu. Na početku samog rada objasnit će se i dati definicija kulta ličnosti, zatim obrazložiti odakle sam pojam dolazi te koje je njegovo značenje u odnosu na Staljina. Nakon toga, predstaviti će se Staljinov život, njegovo djetinjstvo i mladost te razdoblje prije dolaska na vlast Sovjetskog Saveza. Nadalje, prikazat će se kako je Staljin dospio na vlast Sovjetskog Saveza te kakvu je on ulogu imao za sam narod i njegovo djelovanje. Glavni dio samog rada obrađivat će osnovne značajke njegova kulta ličnosti, kako je on nastao te kako se širio. Postavlja se pitanje koliko je zapravo velik bio Staljinov kult, kolika je bila njegova propaganda te kako je on utjecao na Sovjetski Savez. U radu će se najviše koristiti monografija *Diktatori – Hitlerova Njemačka i Staljinova Rusija* iz koje je prikupljeno najviše podataka vezano uz komparaciju dvojice diktatora te samog Staljina i njegova kulta. Također, Staljinov kult usporedit će se s još jednim velikim diktatorom tog vremena – Adolfom Hitlerom. Komparativno će se analizirati njihove ličnosti, diktatura i njihova uloga u svakoj pojedinoj državi te utjecaj koji su oni ostavili na narod. Na kraju samog rada, obradit će se Staljinova smrt i kraj njegova kulta ličnosti i obrazložiti će se kakve je posljedice Staljinov kult imao za Sovjetski Savez i koja je njegova važnost bila.

2. Pojam kulta ličnosti

Hrvatska Enciklopedija definira “kult ličnosti kao sustavno javno, nekritičko hvaljenje i veličanje jedne osobe kao nepogrješiva političkog vođe koje se očituje u medijima, na javnim manifestacijama i u brojnim knjigama”. Navodi se kako je kult ličnosti jedna vrsta autokratske vlasti koja prevladava u svim totalitarnim režimima. Taj naziv prvi je put upotrijebio Nikita Sergejevič Hruščov 1956. godine na 20. sjednici kongresa Komunističke partije Sovjetskog Saveza na kojemu je razdoblje Staljinovog vladanja i njegovi okrutni, represivni i propagandni postupci određeni kao kult ličnosti. Kultovi ličnosti tipični su za diktature i totalitarne režime, a karakterizira ih davanje imena ulicama, školama i trgovima u skladu s vođom, te pretjerano iskazivanje ljubavi, pokornosti i poštovanja prema vođi te učestalo pojavljivanje u svim vrstama medija.¹

Kada se govori o pojmu kulta ličnosti, iznimno je važno istaknuti činjenicu da korijeni samog kulta sežu još u sedamdesete i osamdesete godine 19. stoljeća. Pojam je vezan uz ime Friedricha Nietzschea, poznatog njemačkog pjesnika i filozofa koji odbacuje tradicionalne konvencije i mišljenje društva. On se zalagao za osobnost i pojedinca koji je u stanju izraziti vlastito mišljenje i moralnu samostalnost u odnosu na vrijednosti tradiciionalnog društva. Takva ličnost dobila je ime *Übermensch*, odnosno “nadčovjek”. Njegov utjecaj u Rusiji bio je iznimno velik, on se zalagao za herojsku ličnost koja pobjeđuje loši caristički sustav. Osim Nietzschea, treba istaknuti i Maxa Webera, njemačkog filozofa i sociologa koji smatra da “najpoželjniji autentični oblik političke vlasti u novom vijeku proistječe iz promicanja onoga što on naziva “karizmatikom ličnošću”, a ne iz oslanjanja na naslijeđenu poslušnost ili jednostavnu zaslugu”. On navodi kako vođa mora biti samostalan u donošenju odluka te da se mora oslanjati samo na sebe, svoj um i volju.²

¹ *Hrvatska enciklopedija*, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34549> (pristup 15.06.2019)

² Richard Overly, *Diktatori – Hitlerova Njemačka, Staljinova Rusija* (Zagreb, 2005), 103-105.

3. Staljinov život prije dolaska na vlast Sovjetskog Saveza

Kada se govori o Staljinovom životu prije 1917. godine, točnije o ranom razdoblju njegova života može se reći kako je ono bilo mistično i tajanstveno. Međutim, ono što se može sigurno tvrditi je to da je Staljin prije dolaska na vlast Sovjetskog Saveza sudjelovao u raznim ilegalnim radnjama i zločinima – ubojstvima, krađama, gusarenjima, uličnim tučnjavama, ucjenama, paležima te da je već u djetinjstvu i mladosti stvorio temelje za ono što će kasnije postati. Pravo mu je ime bilo Josif Visarionovič Džugašvili, dok mu je „Staljin“ bio samo nadimak kojim se nije služio sve do 1912. godine, a 1917. godine mu je postalo prezime. Imao je niz imena i nadimaka kojima se služio tijekom svojih mladenačkih zločina, a najpoznatiji bili su „Soso“, kako ga je u velikoj mjeri nazivala obitelj, prijatelji i rodbina i „Koba“, kako je uglavnom volio sam sebe zvati.³

3.1. Podrijetlo

Staljin potječe iz gruzijske obitelji, točnije iz malenog gradića Goriye. Njegov otac Visarion Ivanovič Džugašvili bio je postolar koji se oženio djevojkom Jekaterinom Geladze koja je dolazila iz siromašnog sela Gambareudelija. Oni su imali troje djece, koja su kratko nakon svojega rođenja umrla. Nakon toga, sreća je bila na njihovoj strani te im se rodilo četvoro djeteta – Staljin.⁴ Josif Visarionovič Džugašvili Staljin rođen je 6. prosinca 1878. godine u gruzijskom gradiću Goriye. Međutim, službeni datum njegova rođenja koji je javno priznat i promijenjen je 21. prosinac 1879. godine. Taj izmišljeni datum napisan je i postao službeni nakon što je Staljin uzdignut na vlast.⁵ Majka Jekaterina (Keke) ga je obožavala te ga je obasipala velikom pažnjom što je na njega ostavilo izraziti utjecaj te se smatra da je on iz tog razloga razvio određeni stupanj nadmoći nad drugima. Njegov otac Visarion (Beso) bio je alkoholičar, obiteljski nasilnik i agresivac što je uvelike ostavilo trajne posljedice na samog Staljina i njegovo djetinjstvo te je to, između ostalog, oblikovalo njegov karakter nasilnika i utjecalo na to da Staljin razvije ljubav prema nasilju.

³ Simon Sebag Montefiore, *Mladi Staljin*, prir. i prev. Mijo Pavić (Zagreb, 2010), 15-25.

⁴ Isaac Deutscher, *Staljin – politička biografija* (Zagreb, 1967), 19-20.

⁵ Edvard Radzinski, *Staljin* (Zagreb, 2000), 14-15.

Montefiore navodi kako je Staljin zahvaljujući svom ocu *naučio mrziti ljude*. Kada se govori o odnosu između Staljina i njegova oca može se istaknuti kako je Staljinov odnos prema ocu bio proturječan, s jedne strane gajio je određeni prezir i mržnju prema njemu, dok se s druge strane ponosio njime, odnosno može se reći da ga je istovremeno i mrzio i volio.⁶

3.2. Djetinjstvo

Za razliku od Staljinova života za vrijeme obnašanja njegove vlasti u Sovjetskom Savezu o razdoblju iz njegova djetinjstva nema mnogo podataka. Često je bio bolestan te je imao čir, zatim je obolio od velikih boginja. Živio je u siromašnoj obitelji u kojoj je rođen. Kada je imao devet godina majka ga je poslala u crkvenu školu u Goriju te je bio jedan od najboljih đaka.⁷ Već u djetinjstvu Staljin je imao odlike karizmatičnog vođe, naročito je pokazivao koliko mu znači moć te često nije volio slušati vođe niti se pokoravati autoritetima. Istovremeno ga je obilježavala velika inteligencija i arogancija te je već u djetinjstvu volio da mu sve bude podređeno i da u svemu bude prvi te da upravlja drugima i da uvijek bude u pravu. Bio je dobar prijatelj sve dokle god su mu prijatelji podređeni i izvršavaju njegove diktatorske naredbe.⁸ Neupitna je činjenica da je Staljinovo jadno i nesretno djetinjstvo prouzročeno maltretiranjima oca i manjak roditeljske ljubavi pridonijelo tome da se Staljin razvije neke crte psihopatske ličnosti te da postane okrutna i hladna ličnost bez suosjećanja za ljude oko sebe kojoj su glavni ciljevi bili neograničena moć i stjecanje vlasti. Također, zbog lošeg odnosa s ocem osjećao je mržnju i prezir prema svima onima koji vladaju nad njime i zbog toga je težio neograničenoj vlasti. U njemu se već tada rodila želja za osvetom, za maltretiranjem ljudi baš kao što je i on bio maltetiran.⁹

3.3. Mladost

⁶ Montefiore, *Mladi Staljin*, 50-55.

⁷ Sergej Filipović, "Staljin – profil diktatora", u: *Essehist* 1 (2009), 7-9.

⁸ Montefiore, *Mladi Staljin*, 67-70.

⁹ Vivian Green, *Ludilo kraljeva* (Zagreb, 2006), 308-325.

Nakon školovanja, majka ga je upisala u sjemenište u Tbilisiju. Sjemenište je bilo poprilično teško i naporno, naročito za one koji su bili slabijeg financijskog stanja, te je vršilo potpuno kontrolu nad njezinim polaznicima. Za vrijeme pohađanja sjemeništa Staljin je pristupio Mesami, socijalističkog organizaciji kojoj je pristup bio zabranjen. Nedugo nakon toga izbačen je iz sjemeništa gdje se polako počinju otkrivati njegovi politički i revolucionarni talenti koji će za nekoliko godina naročito doći do izražaja.¹⁰

¹⁰ Filipović, „Staljin – profil diktatora“, 7-9.

4. Staljinov uspon i dolazak na vlast

Korijeni Staljinova uspona na vlast mogu se pronaći u revoluciji 1917. godine. Nakon povratka iz Sibira u Petrograd postaje aktivni revolucionar te sudjeluje u raznim akcijama koji se zalažu za uspostavu socijalne revolucije. Zbližio se s Vladimirom Iljičem Lenjinom, podupirao njega i njegovu politiku te se borio u korist boljševičkoj vlasti. Zalagao se za provođenje državnog udara u listopadu 1917. godine te je postao jednim od glavnih boljševika. 26. listopada 1917. godine proglašena je prva boljševička vlada, a Staljin je postao narodni komesar za nacionalnost što je postavilo temelje njegovom usponu na vlast.¹¹ Staljin je u travnju 1922. godine proglašen generalnim sekretarom partije. Nakon dobitka vlasti i moći, Staljin odaje svoje pravo lice, postaje okrutan, bešćutan, hladan kojemu nitko nije mogao stati na put i spriječiti ga u ostvarenju njegovih ciljeva.¹² S druge strane važno je istaknuti kako je bio jako dobar glumac i manipulator, koji se jako dobro znao pretvarati u korist onoga što želi, bio je vješt organizator te iznimno inteligentna osoba. Volio je mnogo čitati i pisati, što nam potvrđuje činjenica da je njegova knjižnica imala 40.000 knjiga. Kada je došao na vlast Staljin je za primarni cilj imao stvaranje komunističkog sustava te uspostava diktature s njim na čelu. Nadalje, sam dolazak na vlast nije ga spriječio da bude bahat i vulgaran, da ne trpi uljudnost, da psuje, te da širi svoje neodgojeno ponašanje, štoviše sve to se s vremenom povećavalo.¹³

Nakon što je postigao određenu vlast, dolazi do razdoblja koje je bilo od iznimne važnosti za njegov daljnji napredak, a to je razdoblje od 1924. do 1929. godine, preuzeo je sve Lenjinove ostatke koji su mu bili potrebni kako bi istaknuo dobrobit i jedinstvo partije. Koliko je Staljinova vladavina sve više jačala i dolazila do izražaja govori i sama činjenica da je 1929. godine na njegov rođendan proglašen kao prvi nasljednik Lenjina i vođa partije te upravo tu počinje razdoblje njegove diktature.¹⁴

¹¹ Overy, *Diktatori*, 7-8.

¹² Green, *Ludilo kraljeva*, 325.

¹³ Overy, *Diktatori*, 101-111.

¹⁴ Isto, 23-30.

5. Osnovne karakteristike Staljinova kulta ličnosti

Staljinov kult ličnosti jedan je od najvećih i najmoćnijih kultova izgrađenih u to vrijeme. Kada se govori o Staljinu i njegovom kultu ličnosti, potrebno je istaknuti kako je on svoj kult izgradio zahvaljujući samom narodu koji je utjecao na njegovo širenje i popularnost. Njegov kult bio je toliko utjecajan i moćan da je imao dvadeset i četiri imena za njega: *Veliki vođa sovjetskog naroda*, *Vođa svjetskog proletarijata*, *Veliki vođa*, *Veliki prijatelj djece*, *Nastavljač Lenjinova djela*, *Veliki tvorac smionih revolucionarnih odluka i naglih promjena*, *Tvorac Staljinova ustava*, *Preobrazitelj prirode*, *Veliki kormilar*, *Veliki strateg revolucije*, *Vrhovni vojni vođa*, *Maršal*, *Generalissimus*, *Stjegonoša komunizma*, *Otac*, *vođa*, *prijatelj i učitelj*, *Veliki internacionalist*, *Počasni pionir*, *Ugledni akademik*, *Genij čovječanstva*, *Svjetlost vodilja znanosti*, *Veliki genij svih naroda i vremena*.¹⁵

5.1. Nastanak Staljinova kulta

Kult ličnosti u Rusiji započeo je s Lenjinom nakon revolucije 1917. godine. On je bio glavna pokretačka moć „nove“ Rusije te ga je narod već 1918. godine počeo nazivati vođom. Nije bilo potrebno dugo vremena da njegov kult iz dana u dan postane veći i snažniji te da se u potpunosti izgradi. Staljinov kult ličnosti nastao je iz revolucionarnog pokreta čija je temeljna ideja bila izbacivanje osobne vladavine cara i uspostavljanje trajne diktature čiji je samo prividni cilj bio borba za narod i njihova prava.¹⁶ Također, ističe se kako Staljin nije pokušavao stvoriti kult ličnosti oko sebe te se u početku njemu opirao te je tek nakon rata počeo djelomično uživati u njemu. Sam Staljin navodi kako *on nije istaknuti čovjek nego marljiv i svjestan sluga svojeg naroda*.¹⁷ Međutim, činjenica da Staljin nije uživao u svojem kultu upitna je i ne može se sa sigurnošću tvrditi. On mu je osiguravao ulogu Lenjinovog nasljednika u revoluciji, što je dakako Staljinu išlo u korist. Ispunio je želje naroda da se stvori vođa, netko tko će voditi i zastupati narod i njihove

¹⁵ Anton Antonov-Ovsejenko, *Staljin – portret tiranina* (Zagreb, 1986), 236.

¹⁶ Overy, *Diktatori*, 101-108.

¹⁷ Isto, str. 102.

težnje.¹⁸ Veliku ulogu u stvaranju njegova kulta, osim samog naroda, imali su i partijski službenici te su bili zaslužni za prenošenje njegova kulta široj publici. Njihov odnos bio je proporcionalan odnosno što je diktator bio snažniji, stranka je o njemu bila ovisnija tj. osiguravala si je određenu naklonost prema samom diktatoru i dakako, određene povlastice koje su partiji išle u korist. Njegov kult razvio se početkom tridesetih godina 20. stoljeća, postepeno je rastao tijekom 1933.-1934., na vrhunci moći bio je 1937. te je ponovno imao vrhovnu moć krajem rata 1943. kada je Njemački poraz sve više dolazio do izražaja.¹⁹

5.2. Staljin-predmet obožavanja

Početkom 30-ih godina partija i narod počeli su Staljina smatrati nužnim i nezamjenjivim za partiju i zemlju u kritičnim stanjima. Obični ljudi, narod, partija, i radnici vjerovali su u njegovu moć te su ga podupirali njegov revolucionarni aktivizam. Već tada Staljin je počeo oblikovati svoj kult te je postao simbol partije.²⁰

Da je Staljin bio prikazan kao predmet obožavanja u narodu govori sama činjenica da se njegovo ime svakodnevno moglo čuti na radijima te da je bilo prisutno gotovo u svim tadašnjim novinama. Vojnici su mu pjevali pjesme te umirali kličući njemu u čast, njegovi kipovi bili su podizani diljem države, postojali su raznoliki obredi njemu u čast.²¹

Staljin je bio jako cijenjen u narodu, njegovo ime bilo je istovremeno svetinja i strah. Koliko je bio dragocjen u narodu govori i dio iz novina povodom njegova 60. rođendana:

„Nema na planetu imena poput Staljinova. Ono blista poput sjajne baklje slobode, vijori se poput bojne zastave milijunima radnika širom svijeta; grmi poput groma upozoravajući klase robovlasnika i izrabljivača osuđenih na smrt... Staljin je Lenjin današnjice! Staljin je mozak i srce partije! Staljin je barjak milijunima ljudi u njihovoj borbi za bolji život.“

¹⁸ Overy, *Diktatori*, 102-103.

¹⁹ Overy, *Diktatori*, 126.

²⁰ Isto, 46.

²¹ Edvard, Radzinski, *Staljin*. (Zagreb, 2000), 7.

Pravda, 19. prosinca 1939. godine., na Staljinov 60. rođendan²²

Nadalje, narod je Staljina toliko cijenio da ga je poistovijetio sa Spasiteljem, otkupiteljem i izvorom bezgranične moći. On je postao nova religioznost i novi Bog za Sovjetski Savez. Štovanje heroja obuhvatilo je sva područja društvenog, kulturnog i političkog života. Umjetnici su se međusobno natjecali tko će ga bolji opisati, nacrtati ili tko će mu dati bolje ime. Također, natjecali su se u davanju Staljinovog imena gradovima, selima, i kazalištima.²³

5.3. Plakati kao sredstvo Staljinove propagande

Staljinova propaganda obuhvatila je sva područja društvenog i kulturnog života. Plakati kao sredstvo Staljinove propagande, a i propagande općenito, imali su veliki utjecaj na sam narod i širenje i promicanje Staljinovih ideja te su uvelike utjecali na stvaranje kulta ličnosti. Također, navodi se kako postoje tri razine na kojima je stvoren Staljinov kult: uzdizanje ličnosti vođe, *monumentalizacija* i *mitiziranje*. Prva razina odnose se na pretjerano idealiziranje Staljina kao povijesne ličnosti. Druga razina odnosi se da je Staljin jedini, neprocjenjivi i nezamjenjivi vođa, dok se na trećoj razini posthumni ideološki kult, koji se odnosi na razdoblje nakon njegove smrti. Poster i plakati imali su ulogu da pokažu Staljina u svim pogodnim situacijama. Na plakatima na kojima se nalazi Staljin najviše dolazi do izražaja njegova ljubaznost i čovječnost, srdačnost i druželjubivost, igranje s djecom i veselo okruženje.²⁴ Tridesetih godina 20. stoljeća Lenjinovi plakati su oslabili, a Staljinov lik sve više je dolazio do izražaja. Koliko je Staljinov kult bio važan govori činjenica da su njegovi plakati tiskano u nakladama od 150.000 ili 200.000 primjeraka. S vremenom Staljinov kult u potpunosti je potisnuo Lenjinov. *Staljin je Lenjin današnjice* bila je najpoznatija partijska izreka. Tu je službeno počelo stvaranje Staljinovog kulta. Njegovo ime bilo je gotovo svakodnevni naslov u *Pravdi* – tadašnjim novinama. Njegove slike bile su posvuda te je često bio prikazivan okružen djecom ili s knjigom u ruci sve u korist promidžbe njegova kulta. Jedna od istaknutijih prekretnica njegove propagande bila je parada 1932. godine kada su njegove

²² Overy, *Diktatori* 98.

²³ Overy, *Diktatori*, 121-122.

²⁴ Andrijana Rabrenović, „Politički plakat i kult ličnosti“, u: *MediAnali* 13 (2013), 77-80.

ogromne portrete objesili na moskovskom trgu te su se od tada njegovi portreti pojavljivali na svim javnim mjestima. U nekim službenim časopisima bilo je objavljeno što se sve smije prikazivati, a što ne u prikazivanju diktatora.²⁵ Za vrijeme Sedamnaestog kongresa koji je sazvaio Staljin kliče se i pjeva njemu u čast, narod i novinari se međusobno natječu tko će mu udijeliti ljepše i bolje pridjeve (naročito u superlativima) i nadimke te tko će ga više hvaliti. Na samom kongresu svi mu se obraćaju s nakolonom te mu iskazuju duboku odanost i vjernost.²⁶

5.4. Javni nastupi

Kada se govori o Staljinovim javnim nastupima, može se reći kako se on rijetko pojavljivao u javnosti, bio je miran te se nije volio isticati niti biti u središtu pozornosti. Također, kada je govorio to je bilo sporo, promišljeno i ujednačeno, bez previše galame i podizanja tona. Zanimljiva je činjenica da je narodu bilo dozvoljeno upadati mu u riječ i prekidati ga dok drži javne govore.²⁷

Međutim, u njegovim političkim govorima može se vidjeti kako se on narodu obraća kao prijateljima te djeluje samouvjereno i poziva narod na jedinstvo i borbu protiv zajedničkog neprijatelja.

„Drugovi! Građani! Braćo i sestre! Pripadnici naše armije i mornarice! Vama se obraćam prijatelji moji! Podli vojnički pohod na našu domovinu, koji je 22. lipnja počela Hitlerova Njemačka nastavlja se. Povijest nas uči da nepobjediva vojska ne postoji i da takve nikada nije ni bilo. Drugovi, naše su snage bezbrojne! Sve naše snage za pomoć našoj herojskoj Crvenoj armiji i našoj slavnoj mornarici! Sve snage naroda – za uništenje neprijatelja! Naprijed u našu pobjedu!“²⁸

5.5. Staljinov kult u književnosti

²⁵ Overy, *Diktatori*, 114-117.

²⁶ Boris Souvarine, *Staljin* (Zagreb, 1989), 396.

²⁷ Overy, *Diktatori*, 111.

²⁸ Ivan Zadro, *Glasoviti govori* (Zagreb, 2001), 229-231.

Staljinov kult imao je ogroman utjecaj i u književnosti, naročito u narodnim pripovijetkama. Uskoro je oživljena narodna epska pjesma, ali u sovjetskom obliku. Većina narodnih pjesama i pripovijedaka bila je o njemu te su sve naglašavale i veličale njegov kult. U njima se on naglašavao kao vrhovni vođa te glavni lik – heroj koji je posjeduje nadnaravne moći te koji je spreman svim ciljevima osloboditi svoj narod od zla. Također, o njemu su pjevane i razne pjesme koje dakako veličaju njega i njegov kult. U svakom slučaju može se istaknuti kako su mu se svi književni oblici prilagođavali.²⁹

²⁹ Overy, *Diktatori*, 121.

6. Komparativna analiza Hitlerove i Staljinove diktature i kulta ličnosti

Hitler i Staljin smatraju se najvećim diktatorima i „demonima“ 20. stoljeća kojima se pripisuje odgovornost za nasilnu smrt nekoliko milijuna ljudi. Također, njihove su države za vrijeme 20. stoljeća bile najmoćnije i najveće svjetske sile.

6.1. Sličnosti

Postoji niz sličnosti po kojima su ova dva diktatora te po kojima se njihovi kultovi mogu usporediti. Na početku važno je istaknuti kako obje diktature vuku korijene iz djela filozofa Friedricha Nietzschea. Također, može se postaviti što bi bilo da su oba diktatora međusobno surađivala, a ne ratovala. Obje diktature vođene su masom, neovisno o vladarevoj bezgraničnoj moći.

Kada se analizira Staljinova i Hitlerova osobnost može se uočiti činjenica da je na njega uvelike utjecalo to što je obojicu tukao otac tiranin. Iz toga se može zaključiti kako su obojica imala veoma teško i traumatično djetinjstvo što se odrazilo na njihov kasniji život te na oblikovanje ličnosti kakvima su postalo. Također, obojica su bili izrazito vezani uz vlastite majke koje su ih obožavale. Nadalje, obojica su bili usko vezani uz svoj rodni kraj te nisu pripadali društveno i etnički matici svojeg naroda. Staljin je svojim podrijetlom bio Gruzijac, a Hitler Austrijanac.³⁰

Na Staljinovu i Hitlerovu diktaturu veliki je utjecaj ostavio Prvi svjetski rat bez kojega ni Staljin ni Hitler ne bi imali vrhovnu vlast u svojim zemljama. Obje diktature počele su svoj razvoj za vrijeme krizme. Staljin je svoju vlast učvrstio nakon 1928. godine za vrijeme tzv. „druge revolucije“, dok je Hitler svoju razvio za vrijeme velike krize koja je zahvatila Njemačku 1930. godine.³¹

Navodi se niz sličnosti i povezanosti između njihovih diktature, te njih dvojice ponaosob i njihovih kultova ličnosti koji su se oko njih stvorili. Postepeno je stvorena određena slika oba

³⁰ Overy, *Diktatori*, 5.

³¹ Isto, 75.

diktatora koja im je omogućavala određenu moć. Bez te slike oni bi bilo „nitko i ništa“. Bilo je potrebno preuveličavati njihove osobine i vrline kao najbolje i najjače te ih poticati i podržavati određenim parolama, obredima i gestama.³²

Naime, loša ekonomska situacija u obje države imala je snažan utjecaj na moć i snagu diktatora koji su jako dobro znali iskoristi takvu situaciju te izmanipulirati narodom koji im je slijepo i bezuvjetno vjerovao. Jedna od temeljnih sličnosti između ovih diktatora je ta da im je narod iskazivao veliku vjernost te ih krase izrazita popularnost oko koje je stvoren kult ličnosti.³³

Također, oba diktatora stvarali su imidže na sličan način. Voljeli su se prikazivati kao obični ljudi iz naroda, nenametljivi, odijevali su se jednostavno u obične bluže i sakoe. Staljin se protivio da ga zovu maršalom Sovjetskog Saveza, nije se volio javno isticati te je navodno težio skromnosti. Hitler se također pokušavao prikazati skromnom, običnim, te se zanimao za probleme radnika. Staljin je nosio medalju Sovjetskog Saveza, a s druge strane Hitler je imao samo svoj Željezni križ i to je jedini simbol koji ih je isticao kao vođe. Obojica su stvarala imidž običnog čovjeka iz naroda čiji su privatni životi bili sakriveni od očiju javnosti. Takav imidž doprinjeo je stvaranju kulta ličnosti koji se poistovjećuje sa svojim narodom i ima razumijevanja za njihove potrebe.³⁴

Uspjeh oba kulta duguje se mnogobojnim narodu koji su se dali „hipnotizirati“ te koji uspjeli pasti pod utjecaj svojih vođa. Sam narod njihov je kult preuveličavao te se stvorila određena emotivna veza između vođe i njegovog vladara koju nije bilo lagano prekinuti. Sami kultovi mogu se povezati s religijom više nego s politikom jer se njihov odnos pretvorio u odnos Boga i njegovog naroda.³⁵

Na koncu svega može se reći kako je cilj oba kulta bio osigurati i stvoriti trajan i moćan položaj obojice diktatora koji će predstavljati vrhovnu vlast i koji će činiti predmet obožavanja svoje države. Ni jedan od njih nije imao moralnih ograničenja, cilj im je opravdavao svako sredstvo te su obojica prikazivani kao nepogrešivi vođe. Obojica su iskoristila psihološku nesigurnost te su uspjeli pridobiti narod pružajući mu određenu sigurnost i spas. Sam kult ličnosti predstavljao je

³² Isto, 109.

³³ Overy, *Diktatori*, 99.

³⁴ Isto, 111-113.

³⁵ Isto, 119-120.

fikciju savršenstva te je bio potreban kako narodu, tako i samim diktatorima da bi svoje strahove o budućnosti države uspjeli barem privremeno smiriti.³⁶

6.2. Razlike

Međutim, kada se analiziraju sličnosti između kultova diktatora, važno je istaknuti i razlike, kojih je, dakako, bilo mnoštvo. Sovjetski Savez na čelu sa Staljinom zalagali su se stvaranje komunističke utopije protiveći se kapitalizmu, dok su Hitler i Nacisti prezirali marksizam te su se zalagali za stvaranje novog europskog poretka na čelu s Njemačkom koja je utemeljena na rasnom poretku.

Također, Staljin nije bio poput Hitlera po pitanju pokazivanja vlasti i moći, Hitler je svoju moć i vlast rado pokazivao u javnosti, dok je Staljinu bilo najvažnije da sam sebi ostane dosljedan, te da nastavi Lenjinovu tradiciju.³⁷

Kada se uspoređuju oba dva kulta može se istaknuti kako je Staljinov kult bio poprilično neobuzdan i izravan u odnosu na Hitlerov. Narod se Staljinu doslovno ulizivao i udvarao dok kod Hitlera to nije bilo tako.³⁸

³⁶ Isto, 123-130.

³⁷ Overy, *Diktatori*, 64.

³⁸ Isto, 12.

7. Staljinova smrt i kraj velikog razdoblja za Sovjetski Savez

Već krajem života Staljin je sve više postajao zabrinut za budućnost države. Postavljao si je pitanje što će biti s narodom i državom kad on napusti ovaj svijet.³⁹ Već posljednjih par dana prije smrti, njegovo se stanje pogoršavalo. Oni koji su proveli zadnje dane s njim tvrde kako mu je lice bilo iskrivljeno, često je padao u nesvijest te je bilo očito da mu se bliži kraj. Neki autori smatraju kako ga je netko otrovao odnosno da je popio vino u kojemu se nalazio otrov, no za to nema dokaza i ne može se sa sigurnošću tvrditi.⁴⁰ Također, navodi se da je Staljin 4. ožujka 1953. godine dobio izljev krvi u mozgu te da su mu oštećeni svi vitalni organi, srce te da je došlo do paralize desne ruke i noge. Iz navedenih medicinskih nalaza zaključeno je da neće uspjeti preživjeti.⁴¹ Činjenica je da je Staljinova nenadana smrt 5. ožujka 1953. godine potresla je cijeli Sovjetski Savez. Taj dan bio je dan žalosti i velika tragedija za čitav narod. Njegovo tijelo preneseno je uz Lenjinov mauzolej. Mnoštvo ljudi prisustvovalo je tom događaju, pa čak i oni koji ga nisu voljeli bili su svjesni njegove važnosti i onoga što je on napravio za Sovjetski Savez.⁴² Za vrijeme njegove sahrane mogle su se čuti sirene sa svih strana, to je bio znak da je Staljin sahranjen. Također, sprovod je bio ispunjen gomilom ljudi te se smatra kako je tijekom sprovoda poginulo i ugušeno preko petsto ljudi.⁴³

³⁹ Overy, *Diktatori*, 130.

⁴⁰ Simon Sebag Montefiore, *Na dvoru crvenog cara* (Zagreb, 2009), 623-627.

⁴¹ Miloš Mikeln, *Staljin-Životni put samodršca* (Beograd, 1985), 440-446.

⁴² Overy, *Diktatori*, 98-99.

⁴³ Mikeln, *Staljin-Životni put samodršca*, 443.

8. Zaključak

Nakon detaljne i precizne analize Staljinova života, nastanka njegova kulta ličnosti, proučavanja uzroka nastanka te posljedica koje je sam kult ostavio na Sovjetski Savez može se zaključiti kako je Staljin zaista bio ono što se govori o njemu – čovjek koji je do temelja utjecao na Sovjetski Savez i njegov narod, osoba koja je promjenila život mnogim ljudima, čovjek koji je ostavio tragove i koji će trajno biti zapamćen, nekad u Sovjetskom Savezu, danas u Rusiji i cijelom svijetu. Iako je u svijetu bio poznat kao tiranin i zločinac, za većinu ruskog naroda on je sve samo ne to, on je veliki domobran, heroj, bog, spasitelj koji je oslobodio Sovjetski Savez od svih tadašnjih neprijatelja. Koliko je zapravo njegov kult bio uzdignut govori nam činjenica da su njemu u čast dizali spomenike, davali imena gradovima i skladali pjesme. Sama činjenica da se nakon njegove smrti kult ličnosti raspao govori nam da nitko nije bio toliko moćan i snažan da bi ga mogao zamijeniti ili barem nastaviti tamo gdje je on stao te da će zauvijek ostati jednim dijelom u pozitivnom sjećanju za nekolicinu ruskog naroda. Međutim, poznato da je nakon Staljinove smrti započet proces destaljinizacije u kojemu dolazi do uklanjanja znakova, procesa i posljedica njegove vladavine u Sovjetskom Savezu. Na 20. kongresu Komunističke partije Sovjetskog Saveza Nikita Hruščov, 1. tajnik partije osudio je Staljinov kult ličnosti te cjelokupan proces staljinizma (ubojstva, mučenja, deportacije, čistki, zločine) te se iz toga može zaključiti kako razdoblje Staljinove vladavine nosi i negativnu konotaciju koja će uvijek ostati zapamćena kako u Sovjetskom Savezu tako i diljem svijeta.

9. Popis literature

Monografije:

1. Antonov-Ovsejenko, Anton. *Staljin – portret tiranina*. Zagreb, 1986.
2. Deutscher, Isaac. *Staljin – politička biografija*. Zagreb, 1967.
3. Green, Vivian H. H. *Ludilo kraljeva*. Zagreb, 2006.
4. Mikeln, Miloš. *Staljin- Životni put samodršca*. Beograd. 1985.
5. Montefiore, Simon Sebag. *Mladi Staljin*. Zagreb, 2010.
6. Montefiore, Simon Sebag. *Na dvoru crvenog cara*. Zagreb, 2009.
7. Overy, Richard. *Diktatori - Hitlerova Njemačka i Staljinova Rusija*. Zagreb, 2005.
8. Radzinski, Edvard. *Staljin*. Zagreb, 2000.
9. Souvarine, Boris. *Staljin*. Zagreb, 1989.
10. Zadro, Ivan. *Glasoviti govori*. Zagreb. 2001

Radovi u časopisima:

Andrijana Rabrenović, “Politički plakat i kult ličnosti”, u: *MediAnali* 13 (2013), 77-80.

Filipović Sergej, “Staljin – profil diktatora”, u: *Essehist* 1 (2009),

Mrežni izvori:

Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34549> pristup: (15.06.2019.).